

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (м. Вінниця)**

ГЛАДКИХ ДМИТРО ЄВГЕНІЙОВИЧ

УДК 330.252.3:760

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОВОГО РИНКУ ХІМІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Вінниця – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародної економіки Донецького національного університету (м. Вінниця) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Хаджинов Ілля Васильович,
Донецький національний університет (м. Вінниця)
Міністерства освіти і науки України, професор
кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Булатова Олена Валеріївна,**
Маріупольський державний університет МОН України, професор кафедри
міжнародної економіки;

кандидат економічних наук, доцент **Пирець Наталія Михайлівна,** ДВНЗ
«Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» МОН України
(м. Дніпропетровськ), доцент кафедри обліку, економіки та управління персоналом
підприємства.

Захист дисертації відбудеться 28 березня 2016 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті за адресою: 21007, м. Вінниця, вул. Фрунзе, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «___» лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
к.е.н.

С.П. Ланська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах глобалізації світової економіки зміни в структурі світового виробництва у багатьох випадках зумовлені, насамперед, впливом масштабних явищ на світову економічну систему, до яких належить, зокрема, глобальна криза.

Одне з ключових місць у світовій економічній системі займає хімічна промисловість, яка відноситься до найскладніших галузей виробничої сфери, що відрізняється великою кількістю підгалузей, високим рівнем науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і величезними капітальними витратами, і набуває все більшого значення в процесі вирішення глобальних проблем сучасності: продовольчої, екологічної, енергозбереження, охорони здоров'я тощо. При цьому характерним явищем, викликаним глобалізацією хімічної індустрії, є тісний взаємозв'язок галузі з проявами глобальної кризи.

Важливе значення розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобалізації зумовило широкий науковий інтерес до даної проблематики з боку вітчизняних і зарубіжних вчених. Дослідженню проблем глобалізації та вивченню причин виникнення економічних криз присвячено праці О. Білоруса, І. Бузько, О. Булатової, А. Гальчинського, Б. Герста, Ч. Гіла, М. Делягіна, Є. Кочеткова, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, Ю. Макогона, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Поручника, Г. Томпсона, Д. Стігліца, А. Філіпенка, І. Хаджинова, Дж. Хансона, О. Шниркова, Й. Шумпетера та ін.

Значний внесок у дослідження тенденцій розвитку міжнародного ринку ресурсів здійснили: І. Александров, Л. Бесчасний, С. Караганов, А. Качинський, А. Кредісов, П. Леоненко, В. Омельченко, І. Павленко, І. Потравний, В. Савчук, А. Філіпенко, Є. Хлобистов, Ю. Чентуков, Г. Черніченко.

Одночасно, незважаючи на значну кількість робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених з досліджуваної проблематики, питання трансформаційних зрушень на світовому ринку хімічної продукції на сучасному етапі під впливом глобальної кризи вимагають подальшого опрацювання.

Вищезазначене зумовило вибір теми дисертаційної роботи, мету і змістовну спрямованість дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямків науково-дослідної роботи кафедри міжнародної економіки Донецького національного університету Міністерства освіти і науки України за держбюджетною темою: Г-11/3 «Розвиток старопромислового регіону на засадах інноваційної стратегії та трансферту знань» (номер державної реєстрації 0111U009621), в рамках якої досліджено трансформаційні процеси на ринках хімічної продукції країн-лідерів під впливом глобальної кризи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічних основ дослідження трансформації світового ринку хімічної продукції та розробка науково-практичних рекомендацій щодо розвитку світової хімічної галузі в умовах глобальної кризи.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено такі *задачі*:

- систематизувати теоретичні засади розвитку глобалізації світової економіки;
- визначити методологічні основи трансформаційних процесів у сучасному світовому господарстві;

- окреслити напрями трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи;
- здійснити оцінку динаміки розвитку світового ринку хімічної продукції;
- проаналізувати вплив глобальної кризи на трансформацію світового ринку хімічної продукції;
- дослідити трансформацію вітчизняного ринку хімічної продукції в умовах глобальної економічної кризи;
- визначити шляхи протидії наслідкам глобальної кризи на світовому ринку хімічної продукції;
- запропонувати напрями подолання системних перешкод розвитку національного ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи;
- здійснити системно-динамічне моделювання розвитку світового ринку хімічної продукції.

Об’єктом дослідження є процес трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади й організаційно-економічний механізм трансформації світового ринку хімічної продукції з урахуванням впливу глобальної кризи.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дисертаційної роботи виступають фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері дослідження трансформації галузевих ринків в умовах глобальної економічної кризи.

У процесі дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання, а також систему загальнонаукових методів і підходів, які забезпечують концептуальну єдність дослідження: метод теоретичного узагальнення (для дослідження сутності і природи економічних криз), системний підхід (для систематизації класифікації компонентів ринку хімічної продукції), метод синтезу (для розробки науково-методичного інструментарію визначення системних перешкод формування та розвитку національного хімічного сектору в умовах глобальної кризи), методи статистичного та математичного аналізу (для дослідження трансформаційних процесів на світовому ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи), методи структурно-функціонального аналізу (для визначення напрямів трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи), системно-динамічного моделювання (для розробки імітаційної моделі виробництва сільськогосподарської продукції) та ін.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці і монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали наукових конференцій, статистичні та аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій, дані міжнародної і національної офіційної статистичної звітності, періодичні видання, нормативні положення України, інших держав і наднаціональних установ, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження трансформації галузевих ринків в умовах глобалізації та розробці науково-практичних рекомендацій щодо розвитку світового ринку хімічної продукції в контексті протидії наслідкам глобальної кризи.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають у такому:

вперше:

обґрунтовано необхідність розробки *нової парадигми розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи*, яка створюючи передумови впровадження перспективної технологічної платформи (перехід від підгалузевої структури виробництва до таких критеріїв розвитку бізнесу, як ступінь переробки сировини, близькість до кінцевого споживача, частка прибутку у відвантаженнях тощо), має забезпечити стабільну посткризову динаміку розвитку галузі, а також через забезпечення технологічної диференціації у внутрішньогалузевих блоках (Basic Chemicals and Plastics, Performance Products, Market-Driven Products) сприятиме вирішенню основних глобальних проблем; розроблено *концептуальну схему нової парадигми розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи*;

удосконалено:

теоретико-методологічні засади дослідження глобалізації, а саме базуючись на висновку, що глобальні проблеми сучасності є тісно пов'язаними одна з одною і взаємообумовленими, а отже ізольоване їх вирішення є неможливим, встановлено взаємозв'язок виробництва хімічної продукції з глобальними проблемами людства через систему регуляторів вказаного взаємозв'язку, втіленого у *схемі взаємозв'язку виробництва хімічної продукції з глобальними проблемами людства* (енергетичною, екологічною, охорони здоров'я, глобального потепління, бідності, проблемою продовольчої безпеки);

організаційно-економічні засади розвитку світового ринку хімічної продукції, а саме окреслено *інноваційний профіль світового ринку хімічної продукції*: екологія та ресурсозбереження, продовольство і здоров'я, «зелена хімія» (під якою запропоновано розуміти процес глобального об'єднання зусиль державних, наукових та промислових організацій з метою розробки та впровадження проривних технологій, які створюють умови для економічного та екологічного контролю хімічного виробництва на початкових стадіях наукової розробки і винаходів, що дозволяє уникнути стадії знищення та переробки шкідливих побічних продуктів), – на основі чого обґрунтовано необхідність розробки *неоіндустріальної (інноваційно-інвестиційної) стратегії розвитку хімічної промисловості України*, спрямованої на якісне переформатування й модернізацію застарілого виробничого потенціалу хімічного комплексу на засадах енергоефективності, інноваційної наповненості та конкурентоспроможності, яка має враховувати *системні переешкоди формування та розвитку національного ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи* та гальмуючі чинники ситуативного характеру;

отримали подальшого розвитку:

теоретико-методологічні засади дослідження циклічності світогосподарського розвитку, а саме доведено, що в сучасних умовах перебіг криз не є автономним, вони взаємодіють, продукуючи синергетичний ефект, при цьому якщо на національному та міжнародному рівнях синергія має переважно функціональну спрямованість («економічна криза – політична криза»; «соціальна криза – політична криза»; «банківська криза – боргова криза – системна фінансова криза» тощо), то на глобальному рівні криза отримує якісно нові виміри у складній системі «людина – природа – економіка – суспільство – цивілізація», тобто глобальна криза може мати

політичну, економічну, екологічну чи інші передумови, але не може бути функціонально чи географічно детермінованою через свою природу;

теоретичні основи дослідження галузевих ринків, а саме, враховуючи, що хімічна галузь має складну диверсифіковану структуру (підгалузі відрізняються за видом і глибиною переробки сировини, застосовуваною технологією, призначенням виробленої продукції), що робить її нестабільною в контексті розвитку глобалізаційних процесів, розроблено авторську *класифікацію компонентів ринку хімічної продукції*, використання якої створює передумови формування багаторівневої конкурентоспроможності галузі;

науково-кількісні засади оцінки тенденцій розвитку світового ринку хімічної продукції, а саме розроблено *імітаційну модель виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням впливу розвитку хімічної промисловості*, результати верифікації якої свідчать, що при збільшенні попиту на мінеральні добрива відбувається, з певним лагом, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, яке супроводжується деяким перевищенням рівня попиту в поточному періоді для отримання можливості покриття стрибка попиту в майбутніх періодах.

Практичне значення отриманих результатів Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення дисертаційної роботи виступають науковою основою розробки концептуальних напрямів трансформації світового ринку хімічної продукції з урахуванням наслідків глобальної кризи.

Рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, використано у практичній діяльності Управління міжнародного співробітництва Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 26-4-04/2468 від 21.01.2015 р.) – результати дослідження трансформації вітчизняного ринку хімічної продукції в умовах глобальної економічної кризи; Донецької Торгово-промислової палати (м. Маріуполь) (довідка № 114/06.04-04 від 12.03.2015 р.) – результати системно-динамічного моделювання виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням впливу розвитку хімічної промисловості; ТОВ «Біофармінвест» (м. Київ) (довідка № 215/07-1 від 14.04.2015 р.) – результати оцінки динаміки розвитку світового ринку хімічної продукції; ТОВ «Стіролбіофарм» (м. Горлівка) (довідка № 147/07 від 16.10.2013 р.) – результати оцінки зрушень на ринку агрохімічної продукції.

Результати дисертаційної роботи застосовуються також у навчальному процесі кафедри міжнародної економіки Донецького національного університету МОН України (м. Вінниця) при розробці навчально-методичних комплексів і викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Міжнародна економічна діяльність України» (довідка № 29/01 – 08/01.13 від 19.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Проведене дослідження є результатом самостійної наукової роботи автора. Всі викладені положення отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідались і отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах: «Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект» (м. Донецьк – м. Святогірськ, 2012–2014 рр.); «Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ» (м. Албена – м. Донецьк, 2012 р.); «Регіональна економіка та управління»

(м. Запоріжжя, 2015 р.), «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки України» (м. Київ, 2015 р.), «Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 10 одноосібних наукових робіт загальним обсягом 4,3 д.а., у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 2,7 д.а., у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз – 2 статті загальним обсягом 1,2 д.а.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 182 сторінок друкованого тексту, включаючи 17 таблиць на 14 сторінках, 32 рисунків на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і задачі дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи розвитку світових ринків в умовах впливу глобальної кризи»* досліджено теоретичні засади розвитку глобалізації світової економіки; визначено методологічні основи трансформаційних процесів у сучасному світовому господарстві; окреслено напрями трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи.

Найбільш знаковим процесом кінця ХХ – початку ХХІ століття стала глобалізація, в умовах якої збільшуються обсяги міжнародної діяльності і утворюються нові форми міжнародних політичних, економічних, соціокультурних відносин. В результаті дослідження теоретичних засад розвитку глобалізації світової економіки (Т. Левітт, Ф. Фукуяма, Ж. Атталі, І. Валлерстайн, С. Хантінгтон, С. Хоффман, Е. Тоффлер, Дж. Стігліц та ін.) відзначено, що взаємопроникнення і зближення економік у масштабах світового господарства відбувається через встановлення стійких зв'язків між господарюючими суб'єктами різних країн, в результаті чого відтворювальний процес в рамках окремої країни стає невід'ємною складовою даного процесу на глобальному рівні. Встановлено, що глобалізація, як об'єктивний незворотній процес, характеризує завершення початкового етапу формування економічної єдності підсистем світового господарства. Підкреслено, що глобалізація означає не тільки прискорення розвитку соціально-економічних процесів, а й виведення їх на якісно новий рівень.

В результаті дослідження негативних та позитивних наслідків глобалізації (Д. Медоуз, Р. Фолк, Дж. Форрестер, Р. Хайлбрнер, О. Білорус, А. Гальчинський, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, Ю. Пахомов та ін.) глобальні проблеми, які мають комплексний характер, умовно згруповано в два основних блоки: проблеми, пов'язані з протиріччям між суспільством і навколишнім середовищем (система «суспільство – природа»); соціальні проблеми, пов'язані з протиріччями всередині суспільства (система «людина – суспільство»). Підкреслено, що за сферами виникнення глобальні проблеми доцільно поділяти на такі групи: геополітичні, природні, соціально-економічні.

Обґрунтовано, що світове виробництво хімічної продукції (характерними рисами якого є складність процесів виробництва, багатогалузевість, інвестиційна привабливість та ефективність) знаходиться під впливом глобалізаційних процесів (на глобальному рівні формується ланцюг функціонування хімічної галузі, який диверсифікує вплив на галузь вказаних процесів), зазнаючи при цьому якісних змін як негативного, так і позитивного характеру. Розроблено *схему взаємозв'язку виробництва хімічної продукції з глобальними проблемами людства* (рис.1).

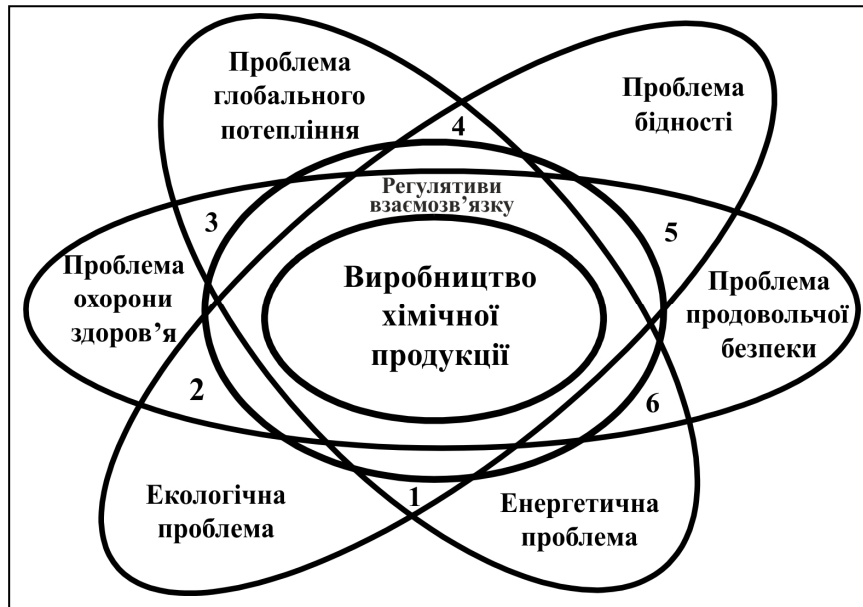

Рис. 1. Схема взаємозв'язку виробництва хімічної продукції з глобальними проблемами людства

Встановлено, що притаманні економічній глобалізації нерівномірність, асинхронність та диспропорційність розвитку посилюються проявом кризових явищ і процесів, які внаслідок дуалістичної природи (політичного, економічного, соціального, загальноцивілізаційного характеру), можуть мати різну логіку розвитку.

В результаті дослідження методологічних основ трансформаційних процесів у сучасному світовому господарстві визначено, що трансформаційні процеси (як перетворення структур, форм і способів економічної діяльності, зміна їх цільової спрямованості; особливий стан еволюційного процесу суспільного розвитку в період зміни його соціально-економічних форм) впливають на сукупність принципів, правил і норм, які визначають форму та зміст основних економічних відносин, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічного продукту.

Підкреслено, що трансформаційні процеси (заперечення основних елементів минулого та їх подолання; висування нових цілей та визначення способів і засобів просування до них) нерозривно пов'язані з перетвореннями в економіці (еволюційне перетворення економічних систем, формування постіндустріального суспільства), у т.ч. тими, що викликані циклічністю економічного розвитку. Встановлено наявність діалектичного взаємозв'язку трансформаційних процесів в економіці і економічних циклів у глобальній економічній системі, який має нелінійний характер.

В результаті дослідження теоретичних засад циклічності світогосподарського розвитку (К. Жугляр, К. Маркс, Дж. Кітчин, М. Туган-Барановський, Р. Гільфердінг, Л. Поле, А. Шпітгоф, Ж. Лескюр, А. Афталъон, У. Мітчел, М. Кондратьєв, І. Шумпетер,

С. Кузнець та ін.) виділено *внутрішні* (загальний економічний спад та неврожай; війни, революції та інші політичні потрясіння; НТП, що докорінно змінює структуру суспільного виробництва; освоєння нових територій і пов'язані з цим міграція населення, коливання чисельності населення земної кулі) та *зовнішні* (надлишок заощаджень і брак інвестицій; протиріччя між суспільним характером виробництва і приватним привласненням його результатів; порушення в сфері грошового попиту та пропозиції; перенакопичення капіталу; недоспоживання і бідність населення) причини циклічності економіки.

Доведено, що в сучасних умовах перебіг криз не є автономним, вони взаємодіють, продукуючи синергетичний ефект. При цьому якщо на національному та міжнародному рівнях синергія має переважно функціональну спрямованість («економічна криза – політична криза», «соціальна криза – політична криза», «банківська криза – боргова криза – системна фінансова криза» тощо), то на глобальному рівні криза набуває якісно нового виміру у складній системі «людина – природа – економіка – суспільство – цивілізація», тобто глобальна криза може мати політичну, економічну, екологічну чи інші передумови, але не може бути функціонально чи географічно детермінованою через свою природу.

Розвиток хімічної промисловості, що спричинив процес хімізації світового господарства (загальне широке використання продукції промисловості; загальне впровадження хімічних процесів у різні галузі господарства, які потребують продукції хімічної промисловості, в свою чергу, стимулюють її прискорений розвиток), супроводжується значним економічним (зростає рентабельність продукції), соціальним (створення одного робочого місця в хімічній промисловості забезпечує створення двох нових робочих місць у суміжних галузях), екологічним (для виробництва хімічної продукції створюються маловідходні і безвідходні технології) ефектом. При цьому оскільки хімічна промисловість на сучасному етапі є найбільш динамічною галуззю світової економіки, хімічна продукція виступає найважливішим елементом інновацій. Окреслено *інноваційний профіль світового ринку хімічної продукції*: екологія та ресурсозбереження; продовольство і здоров'я; «зелена хімія» – процес глобального об'єднання зусиль державних, наукових та промислових організацій з метою розробки та впровадження проривних технологій, які створюють умови для економічного та екологічного контролю хімічного виробництва на початкових стадіях наукової розробки і винаходів, що дозволяє уникнути стадії знищення та переробки шкідливих побічних продуктів.

Визначено *специфічні особливості хімічної промисловості* які впливають на формування головних регіонів її розміщення (Західна Європа, США, Східна і Південно-Східна Азія): капіталомісткість і тривалі терміни окупності інвестиційних проектів; сировинна залежність переробних виробництв і низька технологічна гнучкість, потреба у безперервному інноваційному розвитку; потреба в кваліфікованому управлінні, що об'єднує знання технологічної специфіки і перспектив розвитку галузі з фінансовими та маркетинговими компетенціями; чутливість до державної промислової політики, потреба в спеціальних заходах державного регулювання та гарантіях щодо інвестицій; потреба в оптимальній територіальній організації; чутливість до кон'юнктурних коливань.

Враховуючи, що хімічна галузь має складну диверсифіковану структуру (підгалузі відрізняються за видом і глибиною переробки сировини, застосовуваною

технологією, призначенням виробленої продукції), що робить її нестабільною в контексті глобального розвитку, розроблено авторську класифікацію компонентів ринку хімічної продукції (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація компонентів ринку хімічної продукції

Визначено, що одним з найбільш перспективних напрямків розвитку ринку хімічної продукції є розробка технологій, пов'язаних з вирішенням продовольчої проблеми, а саме: підвищення ефективності внесення добрив; освоєння виробництва капсульованого насіння генномодифікованих культур і аналогічних технологій; індивідуальний для кожної культури і умов підбір поживних компонентів, перехід на добрива, що містять мікроелементи; розробка нового покоління засобів захисту рослин вибіркової дії, здатних до біологічного розкладання; розвиток індустрії виробництва обладнання для ведення інтенсивного органічного сільського господарства (мембран, систем ефективного поливу і зволоження тощо). Обґрунтовано, що розробка даних технологій має здійснюватись в рамках регламенту REACH (максимальне скорочення негативного впливу на здоров'я населення і навколишнє середовище, що виникає в процесі виробництва та використання хімічних речовин) та програми Responsible Care (істотне зростання витрат на тестування виробництва і міжнародну сертифікацію продукції).

У другому розділі «Аналіз трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи» здійснено оцінку динаміки розвитку світового ринку хімічної продукції; проаналізовано вплив глобальної кризи на трансформацію світового ринку хімічної продукції; досліджено трансформацію вітчизняного ринку хімічної продукції в умовах глобальної економічної кризи.

Хімічна промисловість є однією з найважливіших базових галузей сучасної світової економіки (в структурі виробництва розвинутих країн на частку хімічної промисловості припадає від 12 % вартості продукції обробної промисловості у США до 16 % у Німеччині; за обсягом капіталовкладень на одного співробітника галузь займає перше місце серед галузей обробної промисловості); ринок хімічної продукції нараховує понад 70 тис. найменувань, які широко використовуються для виробництва різноманітних споживчих товарів, а також в інших галузях економіки (рис. 3). Навіть під час кризи 2008 р. обсяг світового ринку хімічної продукції становив 2044 млрд. дол. (1998 р. – 1500 млрд. дол.). Згідно з наявними прогнозами, очікуваний до 2030 р. щорічний темп зростання світового ринку хімічної продукції становитиме 2,7 %, обсяг вказаного ринку становитиме 4391 млрд. дол., чому визначальним чином сприятиме зростання чисельності населення світу (8,2 млрд. чол. до 2030 р.). В постіндустріальній економіці динамічний розвиток світового ринку хімічної продукції виступає одним із системних факторів розвитку глобальної економічної системи.

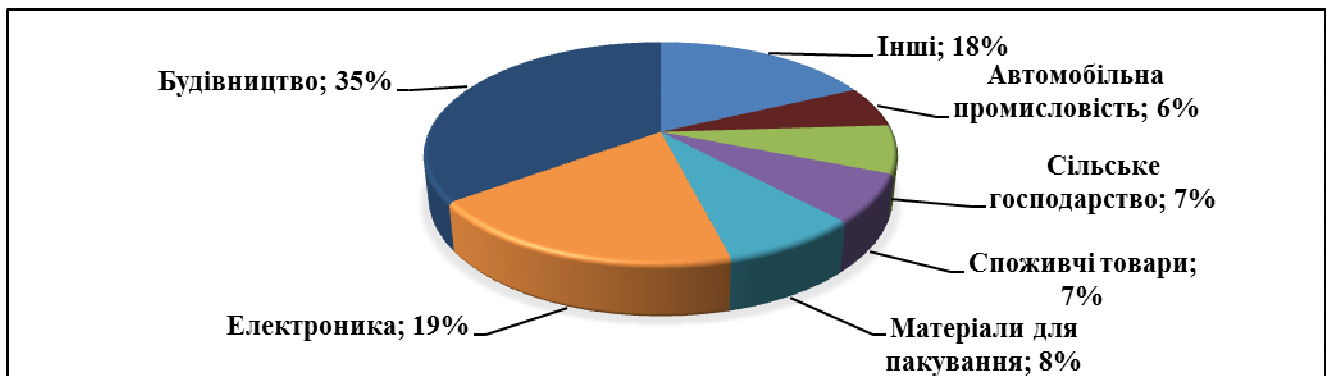

Рис. 3. Структура світового споживання хімічної продукції у 2013 р.

В результаті проведеного аналізу визначено основні мегатренди розвитку світової хімічної галузі: ресурсозбереження, використання поновлюваних видів сировини і джерел енергії, зниження техногенного навантаження на навколишнє середовище, вирішення проблем продовольчого забезпечення й охорони здоров'я. При цьому попит на продукти базової та спеціальної хімії, агрохімії значною мірою залежить від прояву економічних, політичних та кліматичних циклів (рис.4).

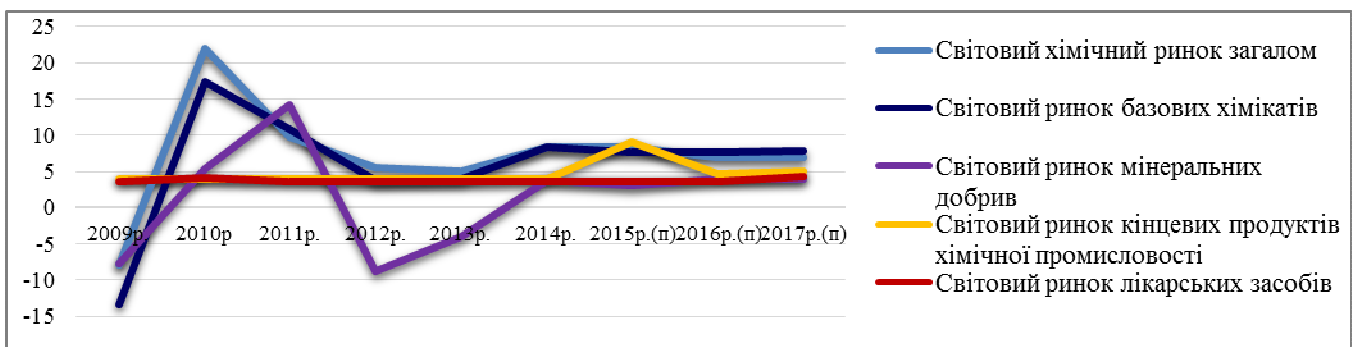

Рис. 4. Динаміка розвитку світового ринку хімічної продукції та його окремих секторів

В результаті аналізу регіональної структури світового ринку хімічної продукції, розподілу хімічної продукції за часткою світового споживання, виділено особливу роль у забезпеченні потреб людства продукції таких субгалузей: *агрохімії* (протягом 1950–2013 рр. обсяг світового споживання мінеральних добрив збільшився з 14 млн. т до 175 млн. т на рік; при цьому попит на неорганічні мінеральні добрива значною мірою визначається особливостями клімату, природними циклами, отже, носить циклічний характер), *фармацевтичної промисловості* (зростання попиту на лікарські препарати в світі та в окремих країнах практично не залежить від підйомів або спадів в економіці), *нафтохімії* (супроводжується єдиними для всіх країн глобальними процесами, спричиненими кризовими явищами, а саме: посилення конкуренції між міжнародними корпораціями і малими інноваційними підприємствами; кооперація бізнесу й науково-дослідницьких центрів; інтернаціоналізація і боротьба за ресурсну базу; більший чи менший ступінь активності державного регулювання та ін.), які виступають драйверами зростання хімічної промисловості та визначають тенденції подальшого розвитку галузі.

Зроблено висновок, що на трансформацію світового ринку хімічної продукції суттєвий вплив здійснюють загальносвітові соціальні, економічні та екологічні виклики, внаслідок чого відбувається послаблення позицій традиційних промислових центрів (Західної Європи, Північної Америки).

Визначено, що основними тенденціями у розвитку світового ринку хімічної продукції є такі: зміни у географії світового виробництва і споживання хімічної продукції (організація нових виробництв у країнах і регіонах, максимально наближених до зростаючих ринків збуту продукції); поява нового типу сировини для хімічної промисловості (мінеральні та енергетичні ресурси шельфу і поновлювані ресурси); новий підхід до політики хімічних речовин (проекування, виробництво і використання хімічних речовин, процесів і продуктів мають бути безпечними для здоров'я людини і навколишнього середовища); об'єднання в новий кластер хімічної промисловості, сільськогосподарської галузі та енергетики; підвищення якості продуктів нафтопереробки (прийняття регламентів щодо палива); зростання значення ІКТ на всіх етапах розробки, виробництва, збуту та утилізації продукції; підвищення енергоефективності хімічного виробництва; істотне зростання витрат на тестування виробництва і міжнародну сертифікацію продукції (відповідно до принципів сталого розвитку та Responsible Care); посилення міжнародних законодавчих обмежень на продукцію хімічної промисловості (вимог системи допуску на ринок).

Трансформаційні процеси, що відбуваються на світовому ринку хімічної продукції під впливом глобальної кризи, спонукають хімічні компанії до вживання заходів щодо нівелювання зростаючого впливу невизначеності бізнес-середовища, насамперед, до проведення масштабних операцій зі злиття і поглинання (придбання компанією BASF компанії Becker Underwood, придбання Syngenta компаній Pasteuria Bioscience і Devgen та ін.) (рис. 5). При цьому відновлення світової економіки після глобальної кризи характеризується активізацією процесів інвестування і зростанням потужностей світової хімічної промисловості (у стадії

будівництва знаходяться 250 проектів загальною вартістю 88 млрд. дол., завершення яких призведе до зростання виробничих потужностей хімічної промисловості в 2015 р. на 183 млн. т.).

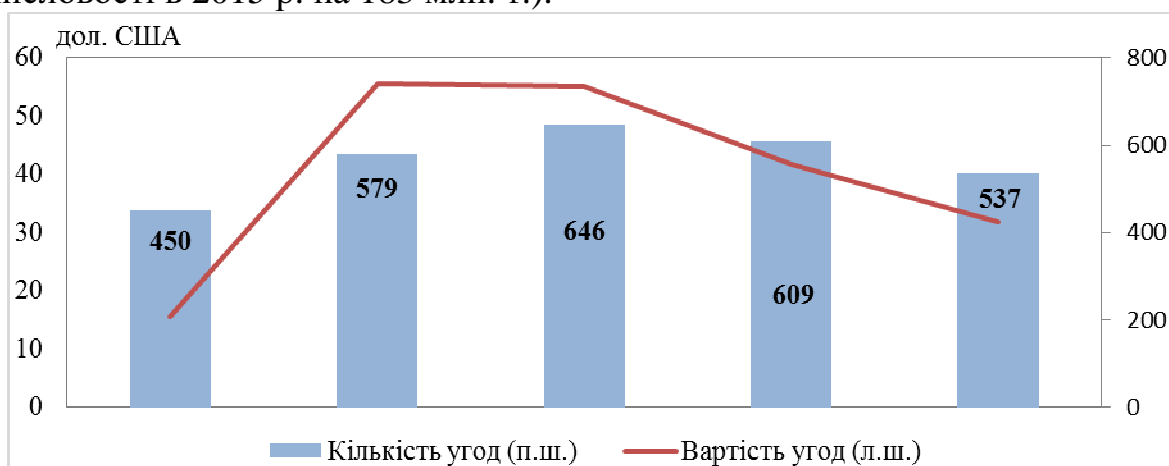

Рис. 5. Світовий ринок злиттів і поглинань хімічної галузі у 2009-2013 рр.

Встановлено наявність позитивних зрушень на *ринку агрохімічної продукції* (рис.6), які підтримуються сприятливим середньостроковим прогнозом розвитку світового сільськогосподарського ринку.

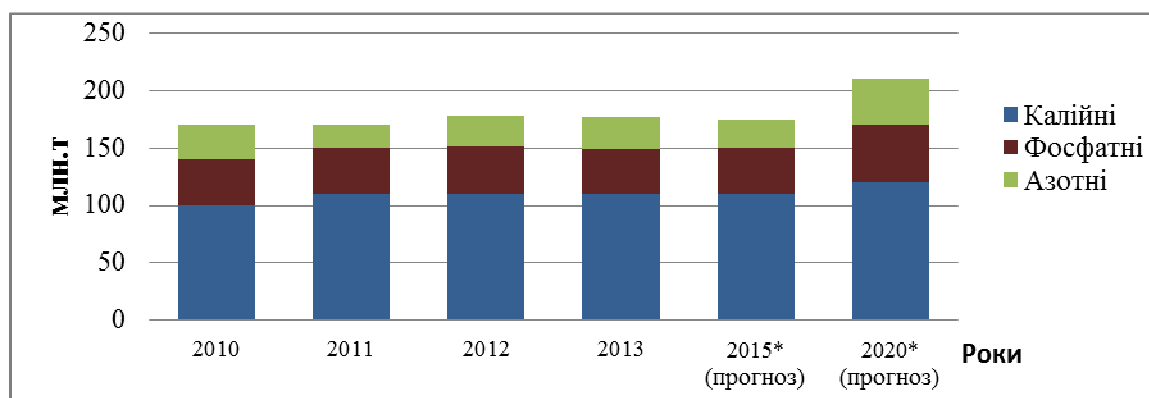

Рис. 6. Споживання мінеральних добрив в світі у 2010-2020 рр., млн. т

Розвиток *фармацевтичної промисловості* характеризується зростанням обсягу світового фармацевтичного ринку до 1,1 трлн. дол. у 2015 р. (навіть при уповільненні темпів зростання ринку з 9 % у 2003 р. до 4,5 % у 2013 р.), ліквідацією анклавів країн і регіонів, відокремлених від світової патентної системи; активізацією процесів консолідації галузі (протягом 2014 р. було укладено 182 угоди зі злиттів і поглинань сукупною вартістю 212 млрд. дол.).

Основними тенденціями трансформації світового *нафтохімічного сектору* (табл. 1) є такі: глобалізація; консолідація; технічна зрілість та постійна технологічна модернізація; високі темпи зростання, що перевищують темпи зростання світового ВВП (за виключенням 2008 р.); циклічність розвитку; помітні структурні і територіальні трансформаційні зміни; посилення вимог до охорони навколишнього середовища. Зроблено висновок, що в умовах глобальної кризи роль і значення нафтохімічної промисловості буде зростати, що підтверджується даними міжнародного звіту «Перспективи світової енергетики».

Для України хімічна промисловість виступає важливою складовою експортного потенціалу держави. Визначено основні тенденції розвитку хімічної промисловості країни в умовах глобальної економічної кризи: подальше погіршення фінансово-економічного стану виробників; погіршення технічного та технологічного стану виробництва; збільшення кількості деформаційних процесів у галузевій структурі виробництва; недостатня гнучкість і ринково-просторова орієнтація товаровиробників; зменшення впливу науково-технічного та інноваційного складників розвитку галузі.

Таблиця 1

Прогноз розвитку нафтохімічного сектору та його місце у світовій економіці

№	Показники	2007 р.	2020 р.	2030 р.
1	Частка продукції у світовому ВВП, %	3,2	5,3	7,4
2	Частка продукції у світовому експорті, %	10,9	15,0	20,0
3	Обсяг виробництва продукції, млрд. дол.	2134	4200	6800
4	Темпи зростання виробництва продукції, % на рік	6,1	4,4	4,4
5	Темпи зростання споживання продукції, % на рік	6,0	3,6	3,6

Ідентифіковано передумови посткризового розвитку вітчизняної хімічної галузі: налагоджені ресурсні та технологічні зв'язки між підприємствами комплексу; наявність кваліфікованих фахівців та наукових кадрів; високий рівень концентрації капіталу; високий технологічний потенціал; сприятливе географічне розташування; власна сировинна база для виробництва добрив (обсяг підгалузі становить близько 8 % ВВП), які експортуються більше ніж до 40 країн світу (ЄС, Бразилія, Єгипет, Індія, Канада, Мексика, Туреччина та ін.). Визначено напрями трансформації вітчизняного ринку хімічної продукції під впливом глобальної економічної кризи: посткризове відновлення виробництва всіх видів мінеральних добрив; зростання обсягів експортних поставок; сприятлива зовнішня цінова кон'юнктура на добрива; консолідація вітчизняного виробництва азотних добрив; зростання попиту на внутрішньому ринку.

У третьому розділі «*Перспективні напрями трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи*» визначено шляхи протидії наслідкам глобальної кризи на світовому ринку хімічної продукції; запропоновано напрями подолання системних перешкод розвитку національного ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи; здійснено системно-динамічне моделювання розвитку світового ринку хімічної продукції.

Враховуючи, що світовий ринок хімічної продукції зазнав значних деструктивних трансформацій під впливом світової глобальної кризи, обґрунтовано доцільність розробки нової парадигми розвитку світового ринку хімічної продукції з метою забезпечення збалансованого розвитку підприємств світового хімічного комплексу в умовах активізації глобальних проблем. *Нова парадигма розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи* (рис. 7) створює передумови впровадження перспективної технологічної платформи (перехід від підгалузевої структури виробництва до таких критеріїв

розвитку бізнесу, як ступінь переробки сировини, близькість до кінцевого споживача, частка прибутку у відвантаженнях тощо), яка має забезпечити стабільну посткризову динаміку розвитку галузі, а також через забезпечення технологічної диференціації у внутрішньогалузевих блоках (Basic Chemicals and Plastics, Performance Products, Market-Driven Products) сприяти вирішенню основних глобальних проблем.

Рис. 7. Концептуальна схема нової парадигми розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи

При цьому, з метою якнайшвидшого подолання наслідків глобальної кризи, фінансування наукових досліджень на світовому ринку хімічної продукції і просування їх результатів на ринок, практично цілком беруть на себе великі компанії, які, виходячи з наявної спеціалізації і корпоративних планів, самостійно визначають тематику, обсяг і структуру НДДКР (через відсутність державної підтримки галузева наука звузила свій вплив на технологічний розвиток галузі) з урахуванням форсайт-прогнозів, дорожніх карт, що укладаються національними і міжнародними професійними об'єднаннями (Американський союз хіміків, Європейська рада хіміків, Асоціація хімічної промисловості Японії, Міжнародна рада хімічних асоціацій та ін.).

Зроблено висновок, що оскільки одним із дійових напрямків розвитку хімічної галузі в умовах глобальної кризи є активна взаємодія приватного і державного секторів економіки, на країновому рівні необхідно створити гнучку диверсифіковану систему податкових пільг і форм приватно-державного партнерства в контексті стимулювання інноваційного попиту в галузі. Підкреслено, що законодавче втручання в ринковій економіці має застосовуватись як виняток (з метою заохочення бізнесу до малоприбуткового інвестування, формування певного суспільного попиту і цілеспрямованого наукового пошуку).

В Україні, попри декларативну стратегічну зорієнтованість державної політики розвитку хімічної промисловості у напрямі її інноваційно-інвестиційної моделі, наявні процеси свідчать про несистемність та адаптаційний характер галузевих перетворень: ресурсні можливості щодо кардинального покращення рівня технологічної укладності та конкурентоспроможності на існуючій технологічній базі вже практично вичерпані; структурне реформування не мало системного характеру і здійснювалось на рівні окремих підприємств зусиллями менеджменту та власників підприємств у відповідь на зростаючий локальний (секторальний) попит, в результаті чого структура галузі за останні десять років не змінила свою сировинно-орієнтовану спрямованість.

Враховуючи, що хімічний комплекс України є експортоорієнтованим та імпортозалежним, а отже перебуває у прямій залежності від трансформації конкурентного середовища у світовій хімічній промисловості та змін на світовому ринку хімічної продукції під впливом глобальної кризи, ідентифіковано *системні перешкоди* (рис. 8), дія яких призвела до послаблення конкурентних позицій галузі на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Виходячи з того, що основною проблемою хімічної промисловості України є наявність розриву з розвитком світового ринку хімічної продукції, що у перспективі може досягти критичного розміру внаслідок поступової втрати наявних і відставання у формуванні нових конкурентних переваг (через високу ресурсо- та енергоємність, граничний рівень завантаження потужностей, технологічну відсталість і високий ступінь зношення основних фондів, інфраструктурні та ресурсно-сировинні обмеження, низьку інноваційну активність підприємств вітчизняного хімічного комплексу, недостатню ефективність інвестиційного процесу), обґрунтовано необхідність розробки принципово відмінної – *неоіндустріальної (інноваційно-інвестиційної) стратегії розвитку хімічної галузі України*, спрямованої на якісне переформатування й модернізацію застарілого виробничого потенціалу хімічного комплексу на засадах енергоефективності, інноваційної наповненості та конкурентоспроможності.

Доведено необхідність реалізації зазначеної стратегії (яка передбачає поєднання наявних конкурентних переваг з реалізацією проривних проектів зі створення середньо- і високотехнологічних хімічних виробництв) на трансформованій інституційній базі, що дозволить наростити конкурентоспроможність галузі за рахунок інноваційно-технологічного оновлення виробничого потенціалу (впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій; покращення секторальної та товарної структури галузі) (табл. 2), що, в свою чергу, дозволить утримати і наростити багаторівневу конкурентоспроможність галузі (галузь в цілому, сектори, підприємства, виробництва, продукція) в умовах очікуваного зниження конкурентоспроможності базових хімічних виробництв через зростання цін на енергоресурси та сировину. Підкреслено, що внаслідок складності зазначеної стратегії, її реалізація вимагає інтеграції зусиль державних органів, менеджменту та власників підприємств, наукових установ, фінансово-банківської системи, органів виконавчої влади на принципах приватно-державного партнерства.

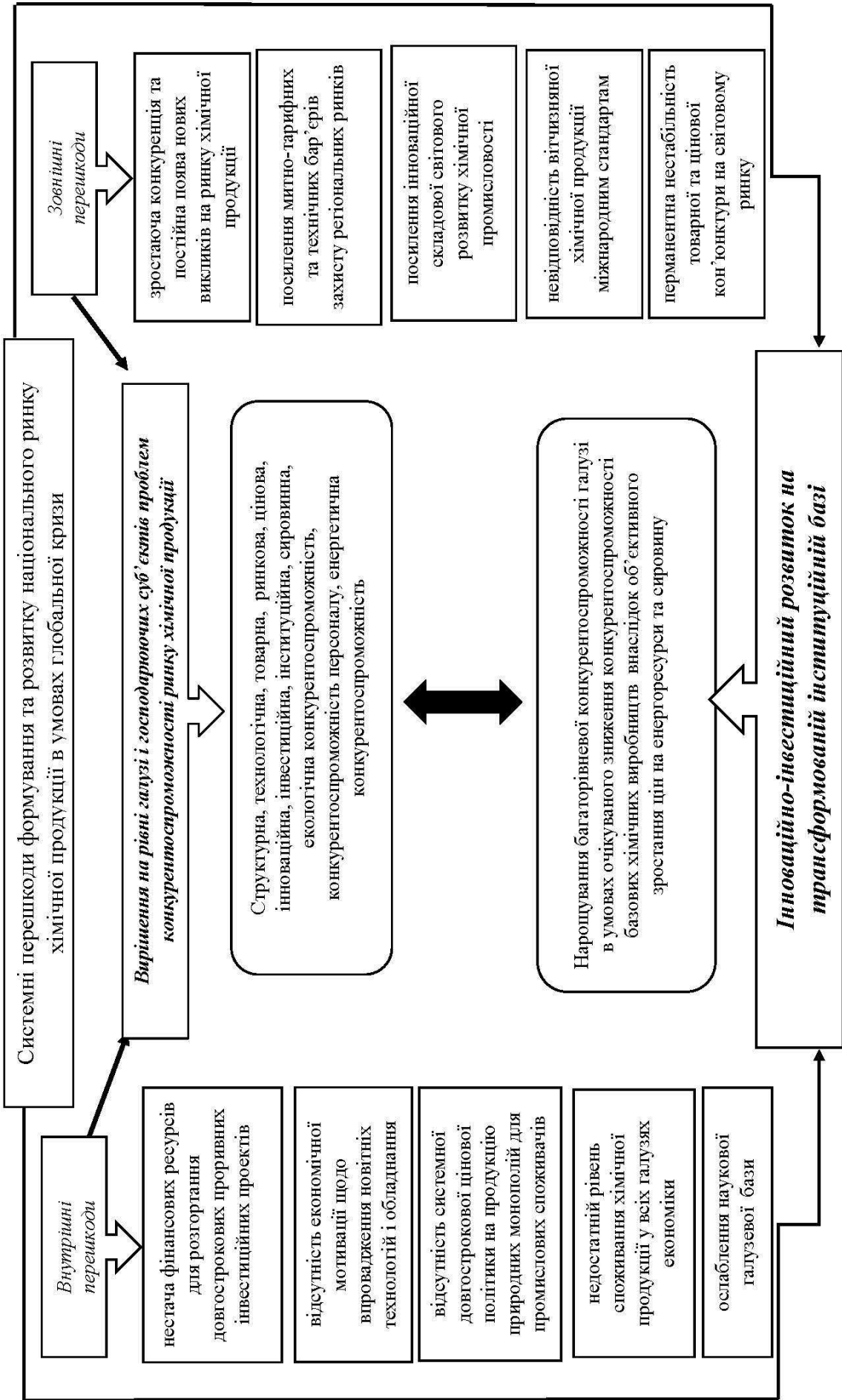

Рис. 8. Системні перешкоди формування та розвитку національного ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи

Очікувані результати реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії в хімічній промисловості України

Рівень	Результат
Макрорівень	скорочення відставання за технологічним та технічним рівнем виробництва від країн і компаній, які є лідерами у світовій хімічній промисловості
	збільшення внеску хімічної промисловості у приріст ВВП за рахунок випереджального зростання виробництва і продажу продукції галузі по відношенню до динаміки зростання економіки країни
	сприяння вирішенню завдань розвитку галузей промисловості та економіки з високим рівнем міжгалузевого споживання хімічної і нафтохімічної продукції
	розширення середньо- і високотехнологічного експорту, скорочення імпорту та відповідне покращення структури зовнішньоторговельного обороту (без застосування субсидій)
	підвищення рівня соціальної відповідальності бізнесу та соціальної захищеності промислово-виробничого персоналу галузі, що наблизить українську хімічну промисловість за цими показниками до провідних зарубіжних компаній
Мікрорівень	подальше формування у хімічній промисловості ефективних ринковоорієнтованих бізнес-структур, які мають потенціал саморозвитку
	підвищення інноваційної активності та рівня оновлюваності основних виробничих фондів підприємств галузі
	полегшення доступу підприємств галузі до фінансових ринків, розширення використання ринку цінних паперів для залучення фінансових ресурсів
	створення ефективної науково-технічної інфраструктури
	підвищення попиту на науково-дослідні і проектні розробки
	розвиток малого бізнесу і підвищення його конкурентоспроможності, адекватне реагування на попит ринку
Соціально-економічний	сприяння збереженню робочих місць і залучення кваліфікованих виробничо-технічних та науково-технічних кадрів
	створення за рахунок розширення, оновлення та диверсифікації виробництв близько 30 тис. нових робочих місць у різних секторах галузі
	покращення вікової структури виробничо-промислового та науково-технічного персоналу
	збільшення рівня заробітної плати (не нижче 120% від середнього рівня по промисловості) та покращення соціального захисту зайнятого персоналу

Оскільки, як встановлено в результаті проведеного дослідження, для забезпечення продовольчої безпеки будь-якої країни стратегічне значення в структурі ринку хімічної продукції має виробництво мінеральних добрив, перспективи розвитку світового ринку мінеральних добрив визначальною мірою зумовлені розвитком сільського господарства, а обсяг міжнародної торгівлі мінеральними добривами та сировиною для їх виробництва щорічно зростає на 3–7 % (географія споживання і географія виробництва мінеральних добрив не збігаються), розроблено структурну схему причинно-наслідкових зв'язків виробництва сільськогосподарської продукції і виробництва мінеральних добрив, запропоновано *імітаційну модель виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням впливу розвитку хімічної промисловості* (рис. 9), результати апробації якої свідчать, що при збільшенні попиту на мінеральні добрива відбувається, з певним лагом, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, яке супроводжується деяким перевищенням рівня попиту в поточному періоді для отримання можливості покриття стрибка попиту в майбутніх періодах.

Як свідчать результати моделювання, найпродуктивнішим джерелом зростання світового господарства є фонди (інвестиції) галузі; другим за продуктивністю джерелом є кількість зайнятих (пряма залежність); що стосується

промислового виробництва і кількості оброблюваної землі, то витрати на їх збільшення не є результативними:

$$WorldAgro = 13782,45 + 0,052 \times IndustrialOutput + 0,025 \times Agro-10 + 0,669 \times ArableLand + 269,35 \times InvestmentAgro + 54,92 \times EmployedAgro \quad (1),$$

де *WorldAgro* – світове сільськогосподарське виробництво;

IndustrialOutput – світове промислове виробництво у відповідному році;

Agro-10 – світове сільськогосподарське виробництво 10 років тому;

ArableLand – площа орної землі в світі у відповідному році;

InvestmentAgro – фонди у сільському господарстві у відповідному році;

EmployedAgro – кількість зайнятих у сільському господарстві у відповідному році.

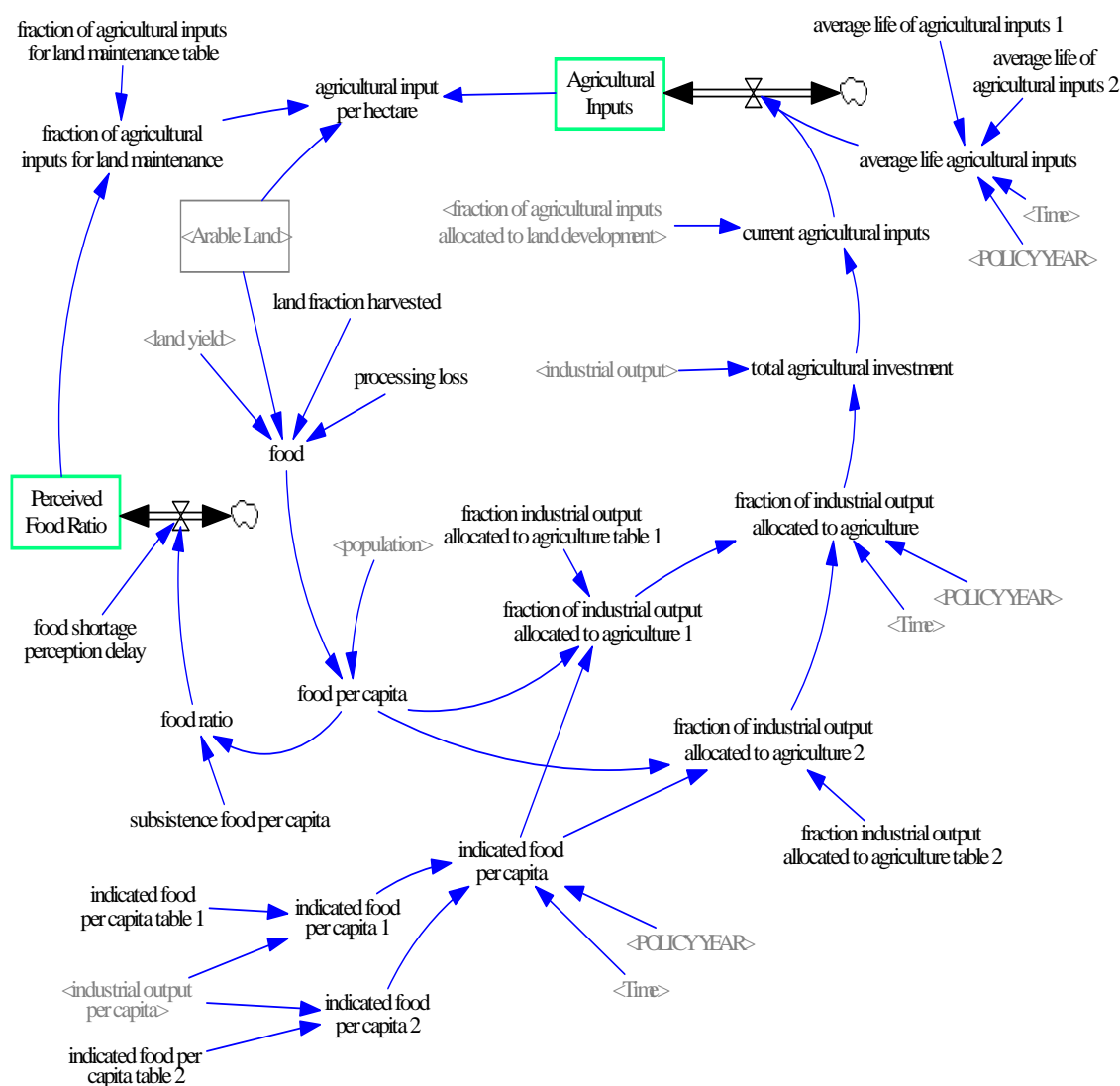

Рис. 9. Імітаційна модель виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням впливу розвитку хімічної промисловості

В результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що загалом продовольча проблема може бути вирішена, якщо в найближчі 40–50 років світове виробництво продуктів харчування зросте в 3–4 рази. Подібний приріст може бути здійснений тільки у випадку «зеленої революції» – різкого підйому сільського господарства, насамперед у країнах, що розвиваються, на базі активної хімізації,

яка виступає одним із напрямів науково-технічного прогресу, заснованого на широкому застосуванні хімічних речовин, процесів і методів в різних галузях.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання формування цілісного теоретико-методологічного та організаційно-аналітичного інструментарію дослідження трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах прояву глобальної кризи.

В результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки.

1. Взаємопроникнення і зближення економік в масштабах світового господарства відбувається через встановлення сталих зв'язків між господарюючими суб'єктами різних країн, в результаті чого відтворювальний процес в рамках окремої країни стає невід'ємною складовою даного процесу на глобальному рівні. За даних умов світове виробництво хімічної продукції, що знаходиться під впливом глобалізаційних процесів, зазнає якісних змін як позитивного, так і негативного характеру. Розроблено *схему взаємозв'язку виробництва хімічної продукції з глобальними проблемами людства*.

2. Визначено, що трансформаційні процеси в умовах глобалізації, *по-перше*, впливають на сукупність принципів, правил і норм, які визначають форму та зміст основних економічних відносин, що виникають у процесі світового виробництва, розподілу, обміну та споживання економічного продукту; *по-друге*, нерозривно пов'язані з перетвореннями у глобальній економіці, у т.ч. тими, що викликані циклічністю економічного розвитку. Встановлено діалектичний взаємозв'язок трансформаційних процесів в економіці і економічних циклів у глобальній економічній системі.

3. Доведено, що на сучасному етапі перебіг криз не є автономним, вони взаємодіють, продукуючи синергетичний ефект. При цьому якщо на національному та міжнародному рівнях синергія має переважно функціональну спрямованість, то на глобальному рівні криза може мати політичну, економічну, екологічну чи інші передумови, але не може бути функціонально чи географічно детермінованою через свою природу (набуваючи якісно нового виміру у системі «людина – природа – економіка – суспільство – цивілізація»).

4. Встановлено що оскільки хімічна промисловість на сучасному етапі є найбільш динамічною галуззю світової економіки, хімічна продукція виступає найважливішим елементом інновацій. Окреслено інноваційний профіль світового ринку хімічної продукції (екологія та ресурсозбереження; продовольство і здоров'я; «зелена хімія» – процес глобального об'єднання зусиль державних, наукових та промислових організацій з метою розробки та впровадження проривних технологій, які створюють умови для економічного та екологічного контролю хімічного виробництва на початкових стадіях наукової розробки і винаходів, що дозволяє уникнути стадії знищення та переробки шкідливих побічних продуктів), розроблено авторську *класифікацію компонентів ринку хімічної продукції*.

5. Визначено, що одним з найбільш перспективних напрямків трансформації ринку хімічної продукції є розробка агрохімічних технологій, пов'язаних з

вирішенням продовольчої проблеми. Обґрунтовано, що розробка даних технологій має здійснюватись в рамках регламенту REACH та програми Responsible Care.

6. Доведено, що розвиток світового ринку хімічної продукції виступає одним із системних факторів розвитку глобальної економічної системи. В результаті проведеного аналізу визначено основні мегатренди розвитку світової хімічної галузі (ресурсозбереження, використання поновлюваних видів сировини і джерел енергії, зниження техногенного навантаження на навколишнє середовище, вирішення проблем продовольчого забезпечення й охорони здоров'я), виділено особливу роль у забезпеченні потреб людства продукції таких субгалузей, як *агрохімія, фармацевтична промисловість, нафтохімія*, які виступають драйверами зростання хімічної промисловості та визначають тенденції подальшого розвитку галузі.

7. Визначено, що основними тенденціями розвитку світового ринку хімічної продукції є такі: зміни у географії світового виробництва і споживання хімічної продукції; поява нового типу сировини для хімічної промисловості; новий підхід до політики хімічних речовин; об'єднання в новий кластер хімічної промисловості, сільськогосподарської галузі та енергетики; підвищення якості продуктів нафтопереробки; зростання значення ІКТ на всіх етапах розробки, виробництва, збуту та утилізації продукції; підвищення енергоефективності хімічного виробництва; істотне зростання витрат на тестування виробництва і міжнародну сертифікацію продукції; посилення міжнародних законодавчих обмежень на продукцію хімічної промисловості.

8. Встановлено, що трансформаційні процеси, що відбуваються на світовому ринку хімічної продукції під впливом глобальної кризи, спонукають хімічні компанії до вживання заходів щодо нівелювання зростаючого впливу невизначеності бізнес-середовища, насамперед, до проведення масштабних операцій зі злиття і поглинання. При цьому відновлення світової економіки після глобальної кризи характеризується активізацією процесів інвестування і зростанням потужностей світової хімічної промисловості у всіх основних субгалузях.

9. З урахуванням основних тенденцій розвитку хімічної промисловості України на сучасному етапі (подальше погіршення фінансово-економічного стану виробників; погіршення технічного та технологічного стану виробництва; збільшення кількості деформаційних процесів у галузевій структурі виробництва; недостатня гнучкість і ринково-просторова орієнтація товаровиробників; зменшення впливу науково-технічного та інноваційного складників розвитку галузі) ідентифіковано напрями трансформації вітчизняного ринку хімічної продукції з урахуванням впливу глобальної економічної кризи: посткризове відновлення виробництва всіх видів мінеральних добрив; зростання обсягу експортних поставок; сприятлива зовнішня цінова кон'юнктура на добрива; консолідація вітчизняного виробництва азотних добрив; зростання попиту на внутрішньому ринку.

10. Обґрунтовано доцільність розробки *нової парадигми розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи*, яка створює передумови впровадження перспективної технологічної платформи з метою забезпечення стабільної посткризової динаміки розвитку хімічної галузі і сприяння вирішенню основних глобальних проблем через забезпечення технологічної диференціації у внутрішньогалузевих блоках. Зроблено висновок, що на країновому рівні необхідно

створити гнучку диверсифіковану систему податкових пільг і форм приватно-державного партнерства в контексті стимулювання інноваційного попиту в галузі.

11. Попри декларативну стратегічну зорієнтованість державної політики розвитку хімічної промисловості у напрямі її інноваційно-інвестиційної моделі, в Україні наявні процеси свідчать про несистемний та адаптаційний характер галузевих перетворень. На основі ідентифікації системних перешкод, дія яких в умовах глобальної кризи призвела до послаблення конкурентних позицій галузі на зовнішньому та внутрішньому ринках, обґрунтовано необхідність розробки *неоіндустріальної (інноваційно-інвестиційної) стратегії розвитку хімічної галузі України*, спрямованої на якісне переформатування й модернізацію застарілого виробничого потенціалу хімічного комплексу на засадах енергоефективності, інноваційної наповненості та конкурентоспроможності.

12. Виходячи зі стратегічного значення в структурі ринку хімічної продукції виробництва мінеральних добрив в контексті забезпечення продовольчої безпеки, розроблено структурну схему причинно-наслідкових зв'язків виробництва сільськогосподарської продукції і виробництва мінеральних добрив, запропоновано *імітаційну модель виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням впливу розвитку хімічної промисловості*.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Gladkykh D. European Chemical Industry Competitiveness: Historical Trends and Development Prospects / D. Gladkykh // *Baltic Journal of Economic Studies*. – № 1. – Riga. – 2015. – P. 62–67. (0,7 д.а.)

2. Гладких Д. Є. Потенціал світового ринку мінеральних добрив в умовах економічної кризи / Д.Є. Гладких // *Вісник Приазовського державного технічного університету*, Серія: Економічні науки. – Вип. 30. – Маріуполь. – 2015. – С. 261–268. (0,5 д.а.)

Публікації у наукових фахових виданнях:

3. Гладких Д. Е. Постиндустриальная стратегия модернизации химической промышленности: ответ на вызов нового тысячелетия / Д.Е. Гладких // *Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сб. науч. тр.* – Албена-Донецк: ДонНУ, 2012. – С. 92–96. (0,4 д.а.)

4. Гладких Д.Е. Энергоэффективность химической промышленности и «озеленение» сельского хозяйства как фактор борьбы с негативными последствиями глобализации / Д.Е. Гладких // *Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. науч. тр.* – Донецк: ДонНУ, 2012. – С. 87–91. (0,4 д.а.)

5. Гладких Д.Є. Оцінка динаміки розвитку світового ринку хімічної промисловості / Д.Є. Гладких // *Проблемы развития внешнеэкономических связей*

и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2013. – С.72–76. (0,4 д.а.)

6. Гладких Д.Є. Аналіз впливу глобалізаційних криз на розвиток світового ринку хімічної продукції / Д.Є. Гладких // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2014. – С. 85–91. (0,4 д.а.)

7. Гладких Д.Є. Тенденції розвитку світового хіміко-фармацевтичного ринку в умовах глобальної кризи / Д.Є. Гладких // Регіональна економіка та управління: Науково-практичний журнал – Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2015. – С. 50–54. (0,5 д.а.)

8. Гладких Д.Є. Структурні зміни на світовому ринку хімічної продукції в умовах економічної невизначеності / Д.Є. Гладких // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, Серія: Економіка і менеджмент. м. Одеса. – Вип. 11. – 2015. – С. 32–36. (0,6 д.а.)

Публікації в інших виданнях:

9. Гладких Д.Є. Тенденції подальшого розвитку світового ринку хімічної промисловості / Д.Є. Гладких // Актуальні проблеми використання потенціалу економіки України: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 28-29 серпня 2015. – Київ. – С. 14–17. (0,2 д.а.)

10. Гладких Д.Є. Місце інновацій у системі розвитку нафтового сектору в умовах економічної кризи / Д.Є. Гладких // Матеріали конференції «Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава». – Дніпропетровськ. – 2015. – С. 77–80. (0,2 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Гладких Д.Є. Трансформація світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України. – Вінниця, 2016.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методологічних основ дослідження трансформації світового ринку хімічної продукції та розробці науково-практичних рекомендацій щодо розвитку світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи.

Досліджено теоретичні засади розвитку глобалізації світової економіки; визначено методологічні основи трансформаційних процесів у сучасному світовому господарстві; окреслено напрями трансформації світового ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи.

Здійснено оцінку динаміки розвитку світового ринку хімічної продукції; проаналізовано вплив глобальної кризи на трансформацію світового ринку хімічної продукції; досліджено трансформацію вітчизняного ринку хімічної продукції в умовах глобальної економічної кризи.

Визначено шляхи протидії наслідкам глобальної кризи на світовому ринку хімічної продукції; напрями подолання перешкод розвитку національного ринку хімічної продукції в умовах глобальної кризи; здійснено системно-динамічне моделювання розвитку світового ринку хімічної продукції.

Ключові слова: світовий ринок, трансформація світового ринку, світове господарство, трансформаційні процеси, хімічна продукція, світовий ринок хімічної продукції, глобалізація світової економіки, глобальна криза, наслідки глобальної кризи, системно-динамічне моделювання.

АННОТАЦІЯ

Гладких Д.Е. Трансформація мирового рынка химической продукции в условиях глобального кризиса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Донецкий национальный университет Министерства образования и науки Украины. – Винница, 2016.

Диссертация посвящена развитию теоретико-методологических основ исследования трансформации мирового рынка химической продукции и разработке научно-практических рекомендаций по развитию мирового рынка химической продукции в условиях глобального кризиса.

Исследованы теоретические основы развития глобализации мировой экономики; определены методологические основы трансформационных процессов в современном мировом хозяйстве; очерчены направления трансформации мирового рынка химической продукции в условиях глобального кризиса.

Разработана схема взаимосвязи производства химической продукции с глобальными проблемами человечества; определены внутренние и внешние причины цикличности экономики; выделены специфические особенности химической промышленности; разработана классификация компонентов рынка химической продукции.

Осуществлена оценка динамики развития мирового рынка химической продукции; проанализировано влияние глобального кризиса на трансформацию мирового рынка химической продукции; исследована трансформация отечественного рынка химической продукции в условиях глобального экономического кризиса.

Определены структура мирового потребления химической продукции, основные тенденции развития мирового рынка химической продукции, роль основных суботраслей химической отрасли (агрохимии, фармацевтики, нефтехимии) в обеспечении потребностей человечества; идентифицированы предпосылки дальнейшего развития отечественной химической отрасли.

Определены пути противодействия последствиям глобального кризиса на мировом рынке химической продукции; предложены направления преодоления системных препятствий развития национального рынка химической продукции в условиях глобального кризиса; осуществлено системно-динамическое моделирование развития мирового рынка химической продукции.

Обоснована необходимость разработки новой парадигмы развития мирового рынка химической продукции в условиях глобального кризиса; обоснована

необходимость разработки неиндустриальной стратегии развития химической отрасли Украины идентифицированы ожидаемые результаты ее реализации.

Ключевые слова: мировой рынок, трансформация мирового рынка, мировое хозяйство, трансформационные процессы, химическая продукция, мировой рынок химической продукции, глобализация мировой экономики, глобальный кризис, последствия глобального кризиса, системно-динамическое моделирование.

SUMMARY

Gladkykh D.Y. The Transformation of the Global Market of Chemical Products in the Global Crisis. – Manuscript.

The dissertation to compete for a scientific degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Donetsk National University of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2016.

Dissertation is devoted to development of theoretical and methodological foundations of the global chemicals market transformation research and to development of scientific and practical recommendations for the development of the world market of chemical products in the global crisis.

The theoretical basis for the development of globalization of the world economy was investigated; identified methodological bases of the transformation processes in the modern world economy; the global market trends of transformation of chemical products in the global crisis was outlined.

The dynamics of the global chemicals market development was evaluated; analysed the impact of the global crisis on the transformation of the global market of chemical products; the transformation of the domestic market of chemical products in the global economic crisis was investigated.

The ways of countering the effects of the global crisis on the global market of chemical products were determined; directions to overcome systemic barriers to the development of the national market of chemical products in the global crisis was suggested; implemented system-dynamic modeling of the development of the world market of chemical products.

Keywords: the world market, the world market transformation, the world economy, transformation processes, chemical products, chemical products the world market, the globalization of the world economy, the global crisis, the effects of the global crisis, system dynamics simulation.